

הארץ | סוף שבוע

מחרדה לא בונים מדינה

שיחות עם יצחק רבין, לקראת ההתמודדות במפלגת העבודה ב-1980. על מדיניות, אחריות, מלחמה ושלום

ניבה לניר 07 באוקטובר 2011 📌 התראות במייל

"על מה הראיון?" שאל רבין. "זה לא ראיון", אמרתי, "זה בעניין ההתמודדות עם פרס. אתה לא צריך עזרה עם התקשורת?"

הוא הצית סיגריה. ראשונה מחמש-שש שעישן בחצי שעה. "אני מניח", אמר, "שאת מבינה שלא אנצח בהתמודדות הזאת. אולי לא כדאי לך לעבוד איתי?"

לשכתי של ראש הממשלה לשעבר שכנה בקומה השנייה בבית אבן טמפלרי, ברחוב מנדלר 31 בקריה בתל אביב. שני חדרים וחצי שרוהטו ככל הנראה בשנות ה-50, רהיטי עץ משוחים בלכה ומצופים פורמייקה. על מדפי כוננית, לצד שולחן עבודה וספרים, ניצבו מזכרות משלוש כהונותיו - רמטכ"ל, שגריר בארצות הברית וראשות הממשלה: אותות ומגינים ופסלונים וצלחות חרותות, לצד תצלומיו עם גדולי עולם, אמריקאים ברובם, הנשיאים פורד, ניקסון וקרטר, הקנצלר שמידט, רוג'רס, סיסקו וקיסניגר וגם גולדה מאיר.

הצילום שהנציח את כניסתם של דיין, רבין ונרקיס לרחבת הכותל ב-67' ניצב על מדף אחר, לצד צילומו של הרמטכ"ל נושא את נאום הר הצופים. לאורכו של אחד הקירות, לצד הדגל, היתה תלויה מפת ישראל מצהיבה ודהויה ובגבולות הישנים. גם אקוורלים של הולצמן ותג'ר נתלו בחדרו, וציור שמן בגוני חום וירוק-זית של צנחן מתרפק על אבני הכותל.

"תני לי שלוש סיבות למה את כאן", ביקש. "אתן לך ארבע", אמרתי. "אחת, גם אם תפסיד בהתמודדות, פרס לא יחזיר את העבודה לשלטון. שתיים, הסירוב שלך לקבל את דוח אגרנט. שלוש, סבסטיה. ולפני הרביעית, אני צריכה רגע... טוב... אני אגיד את זה בכל זאת: יבוא יום ואתה תחתום על הסכם עם הפלסטינים. אולי אפילו עם ערפאת."

רבין שתק. רוקן את המאפרה, הצית סיגריה ויישר את העטים והמצית שהיו מונחים על שולחנו. "הסיבה הראשונה מקובלת עליי", אמר, "על הרביעית אל תחזרי אף פעם. אבל אף פעם!" אמר בכעס כבוש, ואז שאל, "מאיפה הבאת את העניין הפלסטיני? למה בכלל אמרת את זה?" דברי ההסבר שלי - "זה יקרה כשלא תוכל להתכחש להכרח לפתור את הבעיה הפלסטינית. ואז גם תעשה את זה" - לא הפיסו את דעתו.

כשסיימתי, סימן בכף ידו את התשובה. לימים למדתי לזהות את הסטת כף ידו ואצבעותיה בחדות ימינה, כסימן ל"אין על מה לדבר", או כי הנאמר הביא אותו לידי כעס או מבוכה. גם חיוך קפוף וממהר לחלוף היה אות דומה. ובכל זאת, בהמשך לתנועת היד, אמר כי "משאלות לב (את הביטוי הזה אמר באנגלית) לא יכולות להחליף מדיניות, אמנם טוב שיהיו כאלה, וכל זמן שמדובר בשמאל ולא בממשלה, זה גם לא מסוכן, אבל אותי אל תערבי בזה. בעניין ועדת אגרנט וסבסטיה מיז אגיד לך משהו, לפני שנדבר על העבודה שלך".

...

היכל התרבות היה גדוש קהל לקראת טקס נעילת ועידת ההסתדרות במארס 74'. הנהגת מפלגת העבודה ישבה בשורה הראשונה, ועל הבמה, לצד המזכ"ל ירוחם משל, "נמצא איתנו הערב שר העבודה החדש, חברנו יצחק רבין", דיווח המנחה לתשואות הצירים. באופן מוזר אני זוכרת מה לבשתי וכי נשטפתי זיעה, והיה לי קר וחם חליפות, והחולצה נדבקה לעורי, ושאלתי את עצמי אם זכיתי או נדפקתי להיות אחרונת הדוברים בוועידה המתכנסת אחרי מלחמת יום כיפור.

כשעליתי לדוכן, ברעד ובמאמץ שלא יבחינו בו, כל מה ששמעתי וראיתי מולי היה קהל עצום שהלך והשתתק ודמם, עד שהשתרר מולי שקט גדול, כבשנייה שלפני הזינוק בריצת גמר. הרמתי את ראשי מהנייר אל שורת המושבים הראשונה. "גולדה מאיר, משה דיין ופנחס ספיר", אמרתי, "במקום להקים ממשלה חדשה היה עליכם להתפטר וללכת הביתה. ל-ה-ת-פ-ט-ר וללכת ה-ב-י-ת-ה!" את לא מרכינה ראש כשיבואו הקריאות לשלוח אותך ולא את הנהגת המדינה לכל הרוחות - הבטחתי לעצמי - ולא מגיבה עליהן.

אבל באולם עמד עדיין אותו שקט, צונן ומקפיא, נטול קריאות, כשעמדתי שם, אחת מול 3,000, ודיברתי על מחיר המלחמה והאסון שהומט עלינו בחסות זחיחות הדעת והקונספציה כי מצבנו "מעולם לא היה טוב יותר".

בדרכי לרדת מן הבמה, כשעברתי לאורכו של שולחן הנהגת ההסתדרות, הבחנתי שיצחק רבין מפנה את ראשו לעברי. לרגע נדמה היה לי כי הוא עומד לקום. בהפסקה ביקש אותי דני ליטני, דוברו של שר העבודה, להתלוות אליו. בפואייה, סמוך למדרגות עליהן כשלתי לפני דקות אחדות, עמד יצחק רבין. "זה היה נאום אמיץ", אמר ולחץ את ידי, "אבל את לא חושבת שזה בזבוז אנרגיה העניין הזה של מוקד (מפלגת שמאל ישראלית בראשות מאיר פעיל)?"

...

שש שנים לאחר מכן מניתי בפניו ארבע סיבות להצעתי בעניין ההתמודדות עם פרס, שאותה הגדיר כ"תקופה הפוליטית הקשה ביותר שהיתה לי עד עכשיו". הוא היה נחוש ועיקש אך הקושי ניכר בבדידותו הפוליטית. בשנים שעברו מאז התפטרותו ב-77' סומן במפלגתו כמגה-אחראי לתבוסתה בבחירות. התגובה המושהית למלחמת יום כיפור ולניכור שהצטבר בחברה הישראלית נגד מפא"י ההיסטורית, נעלמה מניתוחי תוצאות הבחירות במוסדות המפלגה.

ב-79' יצא ספרו "פנקס שירות" והגביה את מדורת האיבה שבערה סביבו. הספר התקבל, במידה לא מבוטלת של צדק, כקמפיין נגד פרס, שגרר קמפיין-נגדי של מוסדות המפלגה נגד רבין. לאחר מותו של יגאל אלון החליט רבין לשוב ולהתמודד על ראשות העבודה כדי להנהיגה בבחירות 81'.

"בימים שקדמו לוועידת ההסתדרות", אמר לי באותה שיחה שבה הגשתי מועמדות לתפקיד שלא הציע לי, "עברתי את טבילת האש הפוליטית שלי. התרגיל הפוליטי הראשון שעשו לי: בתחילת מארס (74') גולדה הציעה לי את תיק הביטחון. ההצעה החזיקה מעמד שלושה ימים. דיין חזר בו מכוונתו כביכול לא לכהן בממשלה החדשה. הבנתי שהשתמשו בי כדי להאיץ בו להישאר".

ב-10 במארס אישרה הכנסת את מינוי רבין לשר העבודה. שלושה ימים אחר כך ישב על הבמה בהיכל התרבות מול גולדה ודיין. כעבור שבועיים, ב-2 באפריל, הונח דוח הביניים של ועדת אגרנט על שולחן הממשלה.

"לא היתה שום אפשרות שאקבל את מסקנות הדוח. מבלי לעסוק בהרכב הוועדה וסמכויותיה - שערורייה בפני עצמה - העיקר מבחינתי היה שאין, לא היתה ולא תהיה אפשרות שאסכים להטלת אחריות על הדרג הצבאי, אם לא תוטל גם על הדרג המדיני המופקד עליו. הביטוי 'רתחתי' הוא אנדרסטייטמנט שבאנדרסטייטמנט כדי לתאר את מה שהרגשתי.

"לא יכולתי לקחת חלק בהצבעה כי ממילא אסור היה לקיימה. הממשלה היתה צריכה לדחות את הדוח. יצאתי מהשיבה בזעם על התהליך מראשיתו, על המסקנות ועל נכונותם של ראש הממשלה ושר הביטחון לקבלן. העוול שעשו לדדו היה נורא. והפגיעה בנורמות השלטון בישראל - חמורה לא פחות", אמר בכעס, והצית סיגריה שלישית. "אחריות היא חלק בלתי נפרד מההיררכיה בפיקוד ובשלטון. אף פעם - כראש ממשלה וכרמטכ"ל - לא הסתלקתי מאחריות כראש המערכת. זה אינו מקובל עלי. לא היה ולא יהיה. הגישה הזאת, שיהיה ברור, הביאה אותי להתפטרותי מראשות הממשלה", אמר, "וגם בעניין חשבון הדולרים אין צורך שתדברי איתי יותר", ואותו שמץ חיוך חלף בפניו. "גם בסבסטיה היתה פגיעה בנורמות שלטוניות, אבל פגיעה מסוג אחר. זה שגוש אמונים פעל בניגוד להחלטות ממשלה, זה לא היה דבר חדש. אבל זה שבמערכת הביטחון פעלו נגד החלטות ממשלה ומאחורי גבי, גבו של ראש הממשלה, כדי לאפשר זאת - זה היה חמור מאוד. תראי, שני המקרים היו קשים, אבל שונים מאוד. אין צורך לערב טרפה ב... אני לא רוצה להגיד במה", אמר וסימן בידו את התנועה ההיא.

...

בשער הגיא פתח את חלון המכונית והצית סיגריה. הוולבו טיפס במעלה הדרך, לצד שלדי משוריינים, אורנים וברושים עמוסי אבק קיץ. שאלתי אם הנסיעה בדרך הזאת עדיין קשה לו. "עברתי הרבה מאז", אמר, "אבל יש זיכרונות ומראות שלא נמחקו, ויישאר קשים לתמיד". "השורות העצובות בספר שלך מתארות איך שמעתם ברדיו, בחדר האוכל בקרית ענבים לפני יציאה לפעולה, את בן גוריון מכריז על הקמת המדינה וחייל אחד מתחנן 'חבר'ה, תסגרו את זה, אני מת לישון, נשמע את ההכרזות מחר'. אתה אומר שם שזה היה עצוב", אמרתי.

"זה היה עצוב", אמר, "ובעיקר קשה. אם קראת, את יודעת: להראל היו 220 הרוגים ו-617 פצועים בקרבות האלה. כמה מהם, ילדים ממש, נהרגו מולי. לעיני. כמה מהם קברתי במו ידי. אני מניח שגם אם הייתי בן 30 או 40 זה היה קשה. אבל הייתי בן 26, והדרך לירושלים וחיי האנשים שהופקדו להחזיק אותה פתוחה היו עלי, באחריותי. אם היה לנו זמן הייתי מבקש מיחזקאל (שרעבי, נהגו) לעבור בבית הקברות בקרית ענבים. מבחינתי, החלק הקשה במלחמת העצמאות נשאר שם, ויישאר שם לתמיד".

הוא התבונן אל המושב האחורי במראה הצמודה לחלון הקדמי במכונית, ושאל אם הטון שבו נכתבו השורות שציטטתי מספרו לא היה דרמטי מדי. לשאלת ההמשך לא הייתי מוכנה. ממש לא. "את הרי מהקיבוץ של אבא קובנר", אמר-שאל, "מתי לאחרונה קראת את 'הדף הקרבי'?" זאת היתה השאלה המוזרה ביותר שרבין שאל אותי ב-15 השנים שבהן שאל אותי (לפעמים) שאלות.

...

לא היה פשוט למצוא את "הדף הקרבי". לבסוף דפקתי על דלת חדרו של אבא קובנר בעין החורש. הוא הראה לי מהדורה כמו אלבומית של דפי הקרב שכתב (48-'49, בהיותו קצין ההסברה-תרבות-חינוך של חטיבת גבעתי) שזה מקרוב נדפסה, אמר שלא יוכל להשאיל לי את הקובץ ואם ברצוני לקוראו, יהיה עלי לעשות זאת בביתו. אם הייתי יודעת אז את הידוע לי עתה על המחלוקות והריבים שעוררו דפי "הדף הקרבי" בימי הקרבות בנגב, בין מפקדי החזית למפקדי החטיבה, ואחרי המלחמה ביתר שאת - הייתי מרחיקה עד אחרון הארכיונים, או מתחמקת משאלתו של קובנר, ולא מזכירה את יצחק רבין. אבל לא ידעתי.

ישבתי בחדרם של ויטקה ואבא קובנר עם הדפים הכרוכים, ומרגע לרגע, מקרב לקרב ומדף לדף, הקריאה קשתה עלי יותר ויותר. והבנתי. או חשבתי שהבנתי שרבין מכוון למרחק שבין שני עולמות, שלו ושל קובנר. שניהם נלחמים באותה מלחמה, אך מבינים את נסיבותיה והתנהלותה באופן שונה לחלוטין.

"עלי להודות שהפאתוס של קובנר", אמר רבין, "היה בלתי נסבל בעיני גם בימי הקרבות הקשים ביותר, כשחיילים ומפקדים היו זקוקים מאוד לעידוד. אבל לשלוח חיילים להילחם עם מנות הקרב האלה שקובנר סיפק להם, זה לא נראה לי כבר אז. אני יודע שהדעות בעניין נחלקו. היו כאלה שראו בדף הקרבי זריקת מוטיבציה נטו. אני לא חשבתי כך ולא רק בגלל השפה שנשמעה לי כמו שפה זרה. אבל זאת לא היתה הנקודה היחידה", אמר, וביקש שאקרא כמה ציטוטים.

"...סביב חייל בורקות עיניהם המטומטמות של כלבי הנילוס. היאורה, כלבים! היאורה. ולא בקללה ובתפילה, באהבה לחץ על ההדק לשחוט, לשחוט... "ו"אל רתיעה בנים: כלבי רצח - דינם דם! בנחל נצעד. בנחל דמם של הפולשים... " או: "קשה למגיני נגבה לעמוד עכשיו בעמדות כי ערימות של מצרים מסריחים להם מנגד... " אך "בזבל גופות פולשים עוד ילבלבו שדותינו... " "הקרב נמשך באהבה

ובשנאה, למען ביתנו, למען חיי ילדינו ועיני שמונים דור צופיות אלינו: ונשמות שישה מיליונים שלא זכו - קוראות אלינו מן האדמה. תקום הנקמה הגדולה".

רבין: "נו...זה לא רק הפאתוס. לחשוב על חיילים, בין קרב לקרב, הרוגים מעייפות, קוראים ומקשיבים לפקודת יום כזאת... מאירק'ה דוידזון (סמח"ט גבעתי, סגנו של שמעון אבידן) אמר פעם 'כשלקחת את אבא קובנר לפוליטרוק שלך, ידעת מה תקבל'. נכון, היה כאן עניין של סגנון. אבל לא רק. אני, מה לעשות, פלמ"חניק, והעדפתי תמיד - גם היום - את גורי וחפר ועמיחי, על הגוועאלד של קובנר. ובכל זאת, הדבר הקשה בדף הקרבי לא היה סגנון הכתיבה, שממילא אני לא מבין גדול בזה, אלא אווירת האסון שהיתה בהם. אבא קובנר כתב על מלחמת העצמאות כאילו מדובר בהמשך השואה ובנקמה עליה. ידעתי מאין בא וניסיתי להבין מה עבר עליו. אלא שב-48' החרדה היתה, כנראה, חזקה ממנו.

"כשאתה כותב כך לחיילים, ומפזר את הדברים בכרוזים לאויב ולאוכלוסייה האזרחית בשני הצדדים, זו טעות מבחינה צבאית ופוליטית, ומבחינת מצב הרוח. כאשר הפרספקטיבה שאתה מציג לחיילים היא פרספקטיבה של אבדון ונקמה, אתה לא מעודד ומחזק אותם. אתה עלול להשיג את ההפך. גם תיאור הסיטואציה לא היה נכון: למרות הקשיים והחשש והסכנות, לא התנהלה כאן מלחמת עולם שלישית, ולא היה צורך לדבר אל החיילים בפאתוס שהצבא האדום - ולא רק הצבא האדום - השתמש בו.

"כשהחרדה לגורל העם היהודי הופכת לפאניקה, כשהיא המנוע והדלק של מלחמה ומדיניות - היא מחלישה ולא מחזקת. לא אכנס לפסיכולוגיה, גם בזה אני לא מבין גדול. אבל אני יכול להגיד שמחרדה לא בונים מדינה. ובחרדה לא בונים צבא ותורת ביטחון, והיא לא החומר הנכון לבנות בו מדיניות למיצוי הישגי מלחמה. כבר בזמן הקרבות, הרבה לפני שנשלחתי לשיחות ברודוס, הבנתי שאחרי המלחמה יגיע תור המשא ומתן, וכי עם המצרים שקובנר קרא להם כלבים העומדים לשחיטה, אנחנו צריכים לחיות כאן, במזרח התיכון.

"חרדה היא עניין מסוכן לאנשי צבא ולמדינאים, ופאניקה היא אסון. את הדברים האלה אני לא מכוון לקובנר. הדילמות האלה אכן הופיעו במלחמת העצמאות, אך מאז צברתי לא מעט סיבות כדי לחזור אליהן, כי הן לא נעלמו. מה שכן, מקובנר קיבלתי, כנראה, את האובססיה לתקן את כל מי שאומר 'מלחמת השחרור'. זאת היתה מלחמה על עצמאותנו. מלחמת העצמאות. זה לא ניואנס. זאת מהות.

"את רואה מה יצא מהקריאה שלך בדף הקרבי? השלמתי ניסוח שחסר לי בנושא השלום עם מצרים".

...

ההתמודדות השלישית רבין-פרס על ראשות מפלגת העבודה היתה בדצמבר '80. רבין הפסיד בגדול. הוא קיווה לזכות בשליש מקולות צירי הוועידה, וקיבל 27.8 אחוז. היחיד שלא ראה בכך תבוסה היה יצחק בן אהרון. "אף פעם לא הייתי במיעוט כל כך גדול", אמר לרבין בחייו. רבים טענו כי בהוצאת "פנקס שירות" חיסל במו ספרו את סיכויו הפוליטי לגבור על פרס, גם בעתיד. מעטים חשבו אחרת: מנהיגי אחדות העבודה - גלילי ובן אהרון, דני רוזוליו ויעקב צור, משה כרמל וז'ק אמיר; אורה נמיר, בייגה שוחט ומיכה גולדמן; שבח וייס ואורי אגנמי; אחדים מראשי האיחוד - אהרן ידלין ודב צמיר וחוג "אורים" - שהתייצבו לצדו.

צבי (צבילי) בן משה ואני היינו איתו יום-יום, חודשים ארוכים. בנסיעות ברחבי הארץ לאסיפות בסניפי המפלגה, בכנסת, ברגעים שבהם ראשי המפלגה ביזו אותו כשסירבו לאפשר לו לקבל עותק של ספר הבוחרים או חדר וקווי טלפון במרכז. אין לי טיפת נוסטלגיה לתקופה ההיא. אם המפלגות היו כפופות אז לחוקים שנחקקו מאז, בתי המשפט היו מוצפים בתביעות על זיופים במפקד, בבחירות לצירי הוועידה ובהטיית התוצאות, ומותירים אחריהם הרס וחורבן פוליטי גדולים פי כמה מ"חתרן בלתי נלאה". אפילו את "פרשת ל'אקספרס" אין בי שמץ חדווה לשחזר (ראו למטה). הסחי והרפש היו עמוקים עד כדי כך. מה נשאר? יצחק רבין. ושיעור מולדת.

...

ב-90', לאחר "התרגיל המסריח" והתמודדות נוספת על ראשות המפלגה, הבין רבין כי עליו לשנות את כללי המשחק. לאחר שבעבודה הוחלט על פריימריז לראשותה, זכה. בבחירות '92 עבדתי איתו. אני מקווה שעזרתי לו, ובטוחה שעיצבנתי אותו כשהפסקתי לעשן ("קחי סיגריה, את נורא עצבנית", אמר, ועישן ועישן ועישן), וכשאמרתי לו, "אתה תחזור לראשות הממשלה, ואני - לאופוזיציה". ביום חמישי האחרון באוגוסט '93 טילפן אלי ראש הממשלה, יצחק רבין, ואמר: "אני חושב שאני חייב לך את הטלפון הזה: אני עומד להודיע על חתימת הסכם עם ערפאת".

הכותבת היתה כתבת ב"דבר" כשהגיעה למשרדו של רבין ב-1980; עד 1981
ובבחירות 1984 היתה יועצת תקשורת שלו, ועוזרת פוליטית לשר הביטחון עד
1985; ב-92' היתה אחראית על אירועי הבחירות ב"אזרחים תומכי רבין".

ברוזה עיתונאי

פרשת "ליאקספרס", נובמבר 80': שבוע לפני בחירת הצירים לוועידת מפלגת
העבודה (שתתכנס כחודש לאחר מכן), מפרסם השבועון הצרפתי כתבת שער
שבה נטען כי אחד מראשי הפשע המאורגן בישראל, בצלאל מזרחי, שילם עבור
רבין את הכופר שהושת על לאה רבין במשפטה על אחזקת חשבון דולרי בחו"ל.
תביעת לשון הרע שהגיש רבין נגד השבועון הסתיימה בפשרה. "ליאקספרס"
הודה כי הפרסום היה שקרי ושילם את הוצאות המשפט. את הפיצויים שקיבל
מהעיתון, תרם רבין לארגון נכי צה"ל.